

A BIRTOKMÉRET ÉS A GAZDASÁGOK GÉPESÍTETTSÉGÉNEK ALAKULÁSA EGY JNSZ MEGYEI FELMÉRÉSBEN

KOVÁCS Györgyi – CZIMBALMOS Róbert

Debreceni Egyetem AKIT Karcagi Kutatóintézet, 5300 Karcag Kistíjzállási út 166.,
kovacsgyorgyi@agr.unideb.hu

Bevezetés

Ereky több mint százéves gondolatát idézve „kizárólag a modern nagybirtok emelheti csak az emberiség jólétét magasabbra a mainál, éppen úgy, mint eddigé csak a nagyipar emelhetette. A kisgazda csak pepécsel a földjével. Az nem gazdálkodás, amit a paraszt csinál, hanem tengődés. Éppen olyan a parasztgazdálkodás a modern gazdálkodással szemben, mint a falusi kovácsműhely munkája a budapesti gépgyárak munkájával szemben. Kisegítő tevékenységnek jó, de mint nemzetfenntartó és állandó tevékenység nem” (Fári et al. 2015).

Irodalmi áttekintés

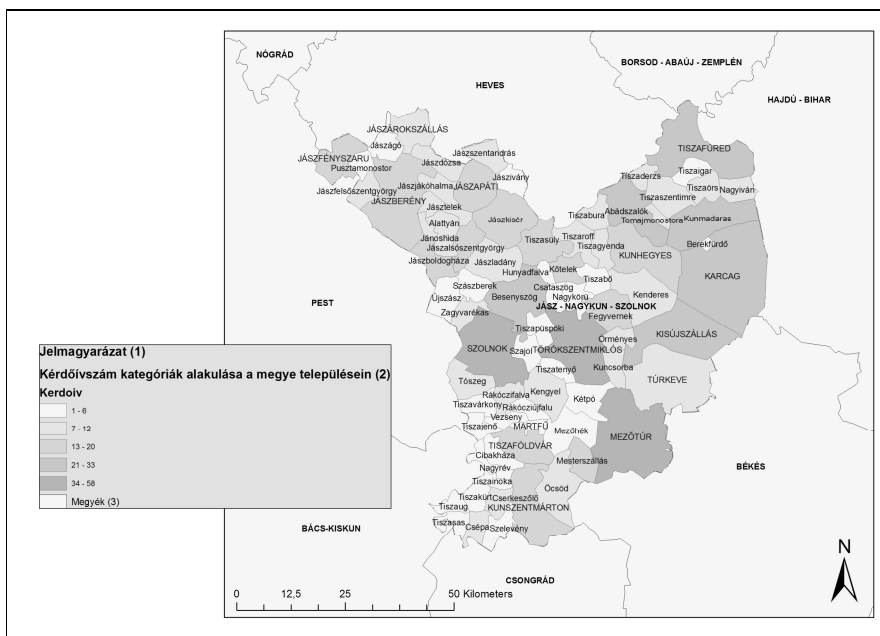
Magó (2007) szerint a magyar mezőgazdaságban a rendszerváltást követően kialakult, meglehetősen változatos birtokszerkezethez nem minden esetben társul a gazdasági és technikai értelemben is hatékony erő- és munkagéprendszer, amely a géphasználat költségeit jelentősen megnöveli. A birtokszerkezet alakulásában a fő tendencia egy szóval jellemezhető: koncentráció. Ennek mértéke azonban kétségkívül mellbevágó. A 2010-ben lefolytatott Általános Mezőgazdasági Összeírás szerint ekkorra a magyarországi mezőgazdasági terület háromnegyede az összes termelőegység alig több mint 2,5 százalékának a használatába került. Az állami tulajdonú földek értékesítésének eddig megismert részei sem a koncentráció csökkenéséről tanúskodnak (Kovács, 2016). A 2015. év meghatározó birtokpolitikai eseménye volt a „Földet a gazdáknak program”, melynek során 182 ezer hektár földet értékesítettek országosan, a megyében 18 700 hektárt (NFA, 2016). A program alapelveként említi, hogy „legfőbb célja a jelenleg életképes mezőgazdasági birtokok versenyképes méretűvé fejlesztése”. Mindezen túl azonban azt sugallja, hogy a kicsiből a közepes felé kíván építkezni, miközben más rendelkezések – földhasználati felső korlát, KAP-degresszivitás – éppen az önmagában versenyképes gazdaságokat jogilag bontják kisgazdaságokra.

A foglalkoztatás mérése az egyik legbizonytalanabb eszköze a statisztikának, az adatközlések a 2010-2015-ös időszakra a mezőgazdaság munkaerőigényének növekedését mutatják. Ez azonban nem az ágazat teljesítménynövekedésének, hanem sokkal inkább a lakosság közmunkaprogramokban történő részvételének köszönhető (Kapronczai, 2016). Ezzel egy időben 2016-ban minden eddiginél több panasz érkezett az agrárcégektől, hogy nem tudnak megfelelő számú munkást, illetve, jól képzett mezőgazdasági szakembert (mezőgépész, szakasszisztens) találni (Agrárélet, 2016). A vidéki térségek népességmegtartó képességében, a helyi foglalkoztatási és megélhetési lehetőségek bővítésében, a hagyományos vidéki táj megővésében és fenntartásában különös szerepe van a gazdálkodók mezőgazdasági alaptevékenységen kívüli

tevékenységbővítésének. Az agrárpolitika oldaláról itthon is felmerült az igény olyan, több lábbon álló mezőgazdasági vállalkozások kialakításának ösztönzésére, melyek alternatív jövedelemszerzési lehetőségek eredményeképp biztosabb megélhetést nyújtanak a vidéki népesség egy részének (Hamza, 2011).

Anyag és módszer

Jász-Nagykun-Szolnok megye településeinek gazdálkodóira alapozva kérdőíves felmérésünket 1997-ben indítottunk el, melynek során – az anonimitást biztosítva – a gazdálkodással és a gazdával kapcsolatban gyűjtöttünk információkat. A gazdálkodók kiválasztása során törekedtünk arra, hogy a megye összes járása (1. ábra) és ezekben minél több település képviselve legyen.

1. ábra. A kutatási terület elhelyezkedése (Forrás: saját adatbázis)

Figure 1. Location of the research area (Source: own work)

(1) Legend, (2) Categories of questionnaire number in the settlements of the county, (3) Counties

Az alkalmazott, rétegzett mintavétel azonos mintanagyság és azonos szórású jellemző mellett nagyobb megbízhatóságot jelent, mint az egyszerű véletlen mintavétel. A kutatás eredményei, az azokból levonható következtetések alapvetően a vizsgált sokaságra vonatkoznak. Legutóbbi, 2015-ös, hatodik felmérésünk során a JNSZ megyei NAK falugazdász hálózatának segítségével 864 gazdálkodót tudtunk elérni. Ez a mintaszám már lehetővé teszi az érintett térségekre vonatkozó következtetések levonását is. A felmérésben szereplő gazdálkodók által használt szántóterület, illetve összes

mezőgazdasági terület az első öt felmérésben nem érte el az összes megyei szántó illetve mezőgazdasági terület (KSH 1997-2014) 10 százalékát (6-7%). A 2015. évi felmérésben ugyanez az arány 26,8% szántónál, illetve 27,1% a mezőgazdasági összterület esetén, amely értékek jóval a reprezentativitás által támasztott követelmény felett vannak (a megye összes szántóterülete 330 ezer hektár, ebből az általunk vizsgált gazdálkodók 88,5 ezer hektárt használnak).

Eredmények és értékelésük

A megyében az 1997-es első felmérés óta, a legnagyobb arányt a közepes méretű (30-300 hektár közötti) gazdaságok képviselik. A 10 hektár alatti gazdaságok aránya 10 év alatt stagnált a vizsgált körben. A 10-30 hektár közötti gazdaságok aránya 2002-ig növekedett. A nagygazdaságok (300 hektár feletti) aránya 2005-re megdöbbszöröződött. Adatbázisunk elemzése egyértelműen mutatja a közepes- és a nagygazdaságok arányának folyamatos növekedését (1. táblázat).

1. táblázat. A vizsgált gazdálkodók és az általuk használt területek megoszlása

	2000		2002		2005		2015	
	Terület (1) %	Gazdál- kodó %	Terület %	Gazdál- kodó %	Terület %	Gazdál- kodó %	Terület %	Gazdál- kodó %
300 ha felett (3)	33,6	5	33,6	3,1	26,5	6,0	41,9	7,3
30-300 ha	63,4	77	62,3	66,3	72,0	82,1	53,4	61,4
10-30 ha	3,0	19	3,8	25,5	1,4	10,7	4,4	27,4
10 ha alatt (4)	0,0	0,0	0,3	5,1	0,1	1,2	0,2	4,0

Table 1. The distribution of the investigated farmers and areas they use
(1) area, (2) farmers, (3) above 300 ha, (4) under 10 ha

Míg a nagygazdaságok aránya 2015-ben alig éri el a 7,3%-ot, az általuk használt földterület az összes – felmérésünkben szereplő – földterület 41,9%-át adja! Ha ehhez hozzáadjuk a közepes földterületen gazdálkodók által használt földterület-arányt (53,4%), kiderül, hogy ez a két gazdálkodói csoport használja az összes általunk felmért földterület 95,3%-át. Ez a 2015-ös tendencia megerősíti a korábbi felméréseink megállapításait.

Kutatásaink szerint (Fehér, 2005) – a nagyobb területű gazdaságokban az egységnyi területre lekött munkaerőigény kisebb, így nem tudják/akarják azokat foglalkoztatni, akiknek a mezőgazdasági területét bérbé vették vagy megvásárolták. Részmunkaidőben és alkalmi foglalkoztatásban viszont a kisebb gazdaságoknak kell több munkavállalót foglalkoztatniuk az idénymunkáik miatt (2. táblázat).

2. táblázat. A foglalkoztatottak megoszlása a birtokméret-kategóriák között

Birtokméret (1)	Teljes munkaidőben foglalkoztatottak (2)	Részmunkaidőben foglalkoztatottak (3)	Alkalmi munkásként foglalkoztatottak (4)
<10 ha	1,5%	1,5%	8,0%
10.1-30.0 ha	10,9%	37,6%	22,7%
30.1-300.0 ha	41,0%	53,4%	54,8%
300.1 < ha	46,7%	7,5%	14,5%
	100%	100%	100%

Table 2. Distribution of employees among the farm size categories
(1) farm size, (2) employees with full time job, (3) employees with part time job, (4) occasional workers

A megkérdezettek saját gazdaságuk gépesítésének színvonalát 2008-ban erős közepesnek minősítették, míg 2015-ben már csak elégséges illetve gyenge közepesnek felel meg ez az értékelés (3. táblázat). Ezzel együtt fejlesztési terveikben a gépbeszerzés előkelő helyen áll, s szinte valamennyi fontosabb munkafolyamat minél magasabb szintű, saját géppel történő ellátására törekcszenek.

3. táblázat. A gazdaságok gépesítettségének értékelése (1: alacsony, 5: magas) a gazdálkodók véleménye alapján

Értékelési szint (1-5 pont) (1)	2008	2015
Talajművelés, nehézgépei (2)	3,5	2,5
Talajművelés, egyéb (3)	3,5	2,6
Növényápolás (4)	3,4	2,5
Növényvédelem (5)	3,4	2,6
Betakarítás (6)	2,9	2,1
Szállítás (7)	3,2	2,5
Terménymozgatás, manipulálás (8)	2,5	1,9
Egyéb növénytermesztés gépei (9)	3,1	2,0
Állattenyésztés (10)	3,0	2,0
Egyéb (11)	4,0	2,9

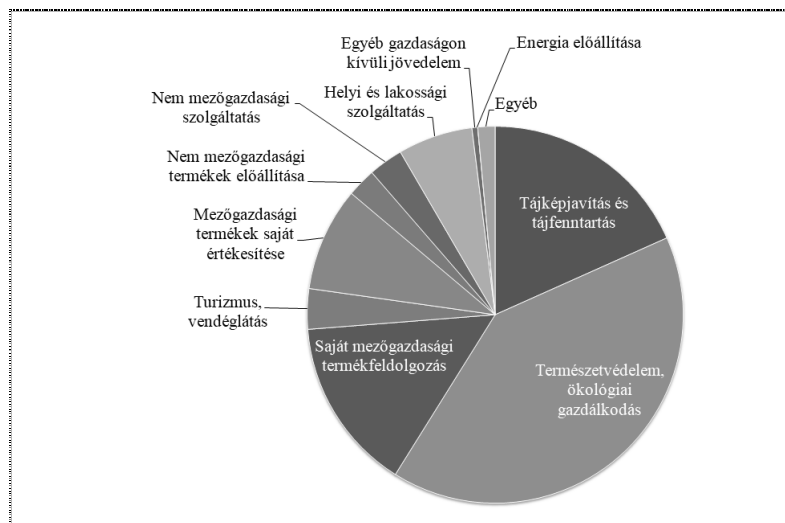
Table 3. Level of machinery (1: low, 5: high) by the farmers' opinion

(1) Level, (2) Heavy tools of tillage, (3) Other tools of tillage, (4) Plant care, (5) Plant protection, (6) Harvest, (7) Transport, (8) Loading, (9) Other machines of plant production, (10) Animal husbandry, (11) Other

A birtokszerkezet alakulását a mezőgazdasági üzemek versenyképességének növelését célzó gépberuházási támogatások is „fűtötték”. A kihasználatlan gépkapacitások kihatnak a birtokméret növelésére és – részben ezen keresztül, részben pedig az élömunika kiváltása révén – a foglalkoztatás csökkentésére.

Arra a kérdésre, hogy nyújtanak-e a gazdálkodók (nem árujellegű közszolgáltatást) nem mezőgazdasági szolgáltatást, a válaszadók nagyobbik többsége nemmel válaszolt. A vizsgált gazdaságok mezőgazdasági termelésen túli tevékenységeit az 2. ábrán mutatjuk be. Az ábrán részletezett tevékenységeket és funkciókat három nagy csoportra oszthatjuk. Vannak egyértelműen piacorientáltak, vannak a jelenleg még nem piacorientáltak, valamint a kettő közötti átmenetet képviselő tevékenységek és funkciók (ökológiai gazdálkodás, energia előállítás).

A nem piacorientált tevékenységek és funkciók közül a természetvédelemhez és az agrár-környezetvédelemhez jelentős állami és uniós támogatások társulnak. A mezőgazdaság multifunkcionalitását egyértelműen a jobban támogatott, ma még nem piacorientált, vagy átmeneti jellegű tevékenységek és funkciók határozzák meg.

2. ábra. A nem mezőgazdasági tevékenységeinek megoszlása JNSZ megyében

Figure 2. Distribution of non-agricultural services in JNSZ County

(1) landscape improvement, landscape maintenance; (2) nature protection, agricultural environmental management, organic farming; (3) own processing of agricultural products; (4) tourism, catering; (5) self selling of own agricultural products; (6) production of non-agricultural goods; (7) providing non-agricultural service(s); (8) providing local public service(s); (9) other incomes not related to the farm; (10) energy production; (11) other

Következtetések

•A hat felmérés 18 évet felölelő megyei adatbázisának elemzése egyértelműen mutatja a közepes- és a nagygazdaságok folyamatos térmyerését, a 10 hektár alatti gazdálkodói arány alacsony szinten stagnál. A megkérdezettek saját gazdaságuk gépesítésének színvonalát csak elégséges illetve gyenge közepesnek értékelték.

•A vizsgált gazdálkodók jelentős része tevékenységeik diverzifikációjának tekintetében nem tudott előrelépni, gazdasága stabilitását a rendelkezésre álló földterület növelésével, birtokkoncentrációval képzelel. A létszámban kisebb – ám a mezőgazdasági területek nagy részét birtokló – nagygazdaságok köre tevékenységének javítását szintén területeik növelésében látják (bérlés és vásárlás). A nagygazdaságoknál már megjelenik a mezőgazdasági- vagy azon kívüli diverzifikáció. Körükben alacsony azonban a piacorientált tevékenységek aránya. A multifunkcionalitás adott szintje a tájkép- és tájfenntartásnak, illetve az agrár-környezetgazdálkodásnak és a természetvédelemnek köszönhető.

Összefoglalás

Tanulmányunkban a Jász-Nagykún-Szolnok megyei gazdálkodók helyzetét vizsgáljuk, ezen belül a birtokméret alakulását, a foglalkoztatás és a gazdaság gépesítettségének értékelését, mivel a mezőgazdasági termelés hatékonyságát a rendelkezésre álló

eszközök (föld, állatállomány, gép, munkaerő stb.) mennyisége és minősége, határozza meg. Vizsgáltuk továbbá a gazdaságok diverzifikációját, a multifunkciós mezőgazdálkodással kapcsolatos terveiket. Az 1997-2015 éveket felölelő adatbázisunk elemzése egyértelműen mutatja a közepes- és a nagygazdaságok folyamatos erősödését. A nagygazdaságok aránya 2015-ben alig éri el a 7%-ot, az általuk használt földterület az összes – felmérésünkben szereplő – földterület közel fele! A közepes földterületen gazdálkodókkal együtt már – az országos tendenciával megegyezően – az általunk felmért földterület 95%-át használják. A megye mezőgazdasági üzeménél foglalkoztatás-csökkenés következett be a korábbi 2005-ös felmérésünk adataihoz képest; ez összefüggésben áll azzal, hogy a nagygazdaságok munkaerőigénye kisebb; viszont a gazdaságok gépesítettségét minden ágazat esetén gyengébbnek értékelték a megkérdezett gazdálkodók, mint a korábbi felmérésben tették.

Kulcsszavak: birtokkoncentráció, vidéki foglalkoztatás, gépesítettség, diverzifikáció, multifunkcionalitás

Irodalom

- Agrárélet: 2016. Kényszerszünet jöhet a mezőgazdaságban. „Agrárélet” portál, <http://www.agrarelet.hu/2016/10/mezogepez-hiany-kenyszerszunet/>
- Fári M. G. – Kraloványky U. P. – Popp J.:2015. Biotechnológia - Anno 1917-1919 Ereky Károly víziója az élettudomány alkalmazásáról. Kiadó: Ereky Károly Biotechnológiai Alapítvány. ISBN: 9786155224652. p. 1-261.
- Fehér A.:2005. A vidékgazdaság és a mezőgazdaság, Agroinform Kiadó, Budapest.336.
- Hamza E.: 2011.: A diverzifikáció főbb összefüggései a mezőgazdasági vállalkozásokban. Doktori értekezés. Gödöllő.
- Kapronczai I.: 2016. A magyar agrárgazdaság helyzete napjainkban – kockázatok és lehetőségek. Gazdálkodás. 60. 5: 369-426.
- Kovács I.: 2016.Földek és emberek. Földhasználók és földhasználati módok Magyarországon. Debrecen: DUPress, 177.
- KSH adatbázisok: 1997-2014. Jász-Nagykun-Szolnok megye statisztikai évkönyve. Xerox Magyarország Kft.152.p
- Magó L.:2007. Gépesítési megoldások kis- és közepes üzemi méretű növénytermelő gazdaságokban. MTA AMB K+F Tanácskozás. Gödöllő. 2007. január. 3. kötet. 16-21.
- NFA (2016): www.nfa.hu

Changes in farm size and machinery in a JNSZ County survey

Abstract

In our study we analyse the situation of farmers (changes in farm size, employment and machinery of farms) in Jász-Nagykun-Szolnok County, because the quantity and quality of the available tools (farm, livestock, machinery, labour etc.) determine the efficiency of agricultural production. Furthermore, we analyse the situation of farm-diversification and plans of the farmers for multifunctional agriculture. The analysis of our database covering the years between 1997 and 2015 clearly shows the continuous strengthening of medium size and large farms. In 2015 the ratio of large farms was barely 7 percent, and they used almost half of the land we surveyed. They together with the farmers with middle size farms (in line with the national trend) use 95 percent of the land we have surveyed. There was a decrease in employment in the county's farms compared to the data of our previous survey done in 2005. This is related to the fact that larger farms have a lower labour demand, but the machinery of farms in all sectors has been evaluated weaker than in the previous surveys based on the farmers' opinion.

Keywords: farm concentration, rural employment, machinery, farm diversification, multifunctionality